

Ludwig Heinrich Nicolay

BÁNK BÁN

Mann Lajos fordítása

Az itt közölt terjedelmes ballada költője, Ludwig Heinrich Nicolay – aki nem tévesztendő össze a jóval ismertebb Friedrich Nicolayjal, Lessing munkatársával és barátjával – 1737-ben született Strassburgban. Iskolái elvégzése után egy ideig francia követségi titkár, majd tanár volt szülővárosában. Később Oroszországba költözött, ahol igen tekintélyes állásokat töltött be: előbb a trónörökös titkára, azután államtanácsos, később a cári akadémia elnöke, legvégül pedig belső titkos tanácsos volt. 1820-ban halt meg viborgi jószágán, Finnországban.

Mint költő, Wieland iskolájához sorolható, amelynek tagjai (Blumauer, Kortum, Langbein és mások) mesterüket követve, főként a romantikus költői elbeszélést ápolták több-kevesebb érzékenységgel, de általában kevés eredetiséggel. (Nicolay is Ariostóból és Bojardóból merítette költeményei jó részének tárgyát.) A kortársak azonban nagyra becsülték a költők e csoportját.

Nicolay először 1778-tól 1786-ig adta ki összegyűjtött költeményeit kilenc részben, amelyek közül a legutolsó tartalmazza balladáit, ezért, pontosabb dátum híján, ezt az évet tekinthetjük balladánk keletkezési időpontjának. Összegyűjtött munkái még 1792 és 1804 között is megjelentek nyolc kötetben, ezáltal korábban már említett névrokona, Friedrich Nicolay kiadásában, Berlinben és Stettinben. Sőt, balladáit 1810-ben külön kötetben is kiadták. Mindez jól mutatja akkori népszerűségét, ma viszont már kevés könyvtárban lehet munkáit megtalálni.

Fenti adatainkat Heinrich Gusztáv közléséből merítettük, aki 1879-ben, a Franklin Társulat kiadásában megjelent *BÁNK-BÁN A NÉMET KÖLTÉSZETBEN* című könyvében a mű eredeti szövegét is közli. (Mint egyik lábjegyzetében megjegyzi, a költeményt először a *Fővárosi Lapok* 1878. március 30-i számában ismertette röviden, majd az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1878. évi 5. füzetében részletesebben.) Heinrich behatóbb figyelmet szentel a balladák műfaji kérdésének is. (NÉMET BALLADÁK ÉS ROMÁNCZOK MAGYARÁZATA, H. G., Budapest, 1878. I., a 8. és kk. o.) Erre utal a német szöveg elé írt rövid bevezető vége is, amelyet szó szerint idézünk: „*E költemények voltaképpen nem balladák, hanem románczok, még pedig az akkor Németországban dívó értelemben: félig komoly, félig tréfás, illetőleg parodikus vagy travesztáló rimelések, minden költői érték nélkül. Ilyen ballada a Nicolay »Bánk-bánja« is, mely azért nem is költői becse, hanem csak hazai történetünkől merített tárgya miatt érdemli meg figyelmünket.*”

A mű fordítója minden iránta érzett elismerése és hálája ellenére sem osztja a jeles irodalomtudós lesújtó véleményét. Igaz, hogy a Bánk bán-legenda – amelynek leglényegibb motívumai először a KÉPES KRÓNIKÁ-ban találkoztak egymással, majd Antonio Bonfininál kerekedtek novellisztikus egészé, hogy az így kialakult történet aztán határainkon túl is széles körű érdeklődést keltsen – belőle is már a pusztta megjelenésével kivételes érdeklődést vált ki, úgy érzi, hogy ez esetben mégsem csupán erről van szó. Úgy érzi, hogy Heinrich Ni-

colaynak, ennek a vándorhajlamú német európainak személyes köze van ehhez az európai vándortémához, s földolgozása-
kor éppen nem fércművet, hanem egy, a

tartalom és forma harmonikus egységében fogant költeményt sikerült létrehoz-
nia a maga műfajában.

A fordító

„Már állig fegyverben hadunk,
s ma a Szentföldre indulunk,
szabaddá tenni végleg.
Szentatyánk engem helyezett
az egybegyűjtött seregek
élére fővezérnek.

Bánk bán, míg távol harcolok,
te védj a békét és jogot,
ne érje semmi szégyen!
A büntetésben légy kemény:
gazdag a tettes vagy szegény,
lakoljon, bárki légyen!

Hű kézbe' tudni így fogom
Magyarhont, drága birtokom,
és mélyen bízom abban,
nemes nőd nappal, éjszaka
társnője, hű tanácsnoka
lesz nőmnek változatlan.”

Így inti András nádorát,
majd Gertrudishoz mennek át,
kit ugyanerre oktat.
Lelkére kötve mind e szót,
átöleli a pirulót,
s a zászlók ellobognak.

Bánk bán és Hedvig, asszonya
számára szent volt óhaja
a jámbor, jó királynak.
Nem tűrtek semmi dáridót,
honszerte rend és béke volt:
uruk kedvébe jártak.

Ám a magára maradott
királyné kedve megfagyott,
nem enyhítette semmi.
Hiába kérte kedvesen
Hedvig: „Ó, áruld el nekem,
min tudnál jót nevetni?”

„András – szólt végre gyászosan –
nyolc teljes napja oda van,
s ki tudja, merre, meddig?
Érzem, csak úgy birom ki én,
ha itt van legkisebb öcsém,
a kedves, drága Henrik.

Ó, Hedvig, el se képzeled,
micsoda gyöngéd szeretet
fűz össze véle engem;
mi mindent meg nem tesz nekem,
amiben kedvemet lelem,
s hogy ezt mily rég esengem!

Andrást szívemből szeretem,
de Henrik mást jelent nekem:
bensőbbet, finomabbat.
Ó, bárcsak volna máris itt,
te se mondhatnád, azt ne hidd,
hogy nála szebb akadhat!”

Dicsérően szól akkor a
nádornak Hedvig asszonya
ártatlan óhajáról,
az meg örül, hogy örömet
szerezhet, meg az üzenet,
s jön az őrgróf Meránból.

S mily gyönyörűség jön veled!
Hogy’ tágul Gertrúd kebele!
„Ó kedves! Drága! Édes!...
Barátnóm, Henrik: úgy szeresd,
mint másik nőtestvéredet –
érezd, mit szívem érez!”

Mily feladat, mikor a nő
ily kedves, ily elbűvölő,
eleven, finom, elmés!
Az volt Henrik is, ámde benn
hiúság fészkelte, s esztelen
bujaság, hideg önzés.

A sok kis tréfás kézfogás,
ölelgetés meg annyi más
terhére lett a hölgynek,
mit is a nővér észrevett,
és sűrűn nehezményezett:
„Miért nem érted őt meg?”

Oly egyhangú az élet itt!
 Mért ne mulassunk egy kicsit
 így összezárva hárman?”
 S szólt Henrik: „Látom, nem tudod,
 hogy’ élnek más ily udvarok,
 mi játék s maszkabál van.” –

Csábítóbb alkalmat remélt,
 mely jobban szolgálná a célt,
 rá másképp közelítve.
 S nővére támogatta ezt,
 lakomát, táncot rendezett:
 öccsét el ne veszítse.

A fény, a könnyed öltözék
 mutatta még csak meg, mi szép
 e nő kis pírban égve! –
 Ahogyan siklott, szállt tova,
 ő maga volt a grácia,
 a kellem mintaképe.

Mint aki forró ként evett,
 oly tűz emészti Henriket,
 oly poklot rejt magában.
 S Hedvig? – No nézd csak: elszökött!
 Eltűnt a társaság mögött,
 egy kis mellékszobában.

Követi. Ajtót kulcsra zár,
 s mire eszmélne, falja már,
 szorítja, húzza, vonja.
 Nincs tréfa, nincs testvéri csók,
 csak szenvedély, csak durva bók –
 az álarc félredobva.

Méltóság hatja át a nőt,
 eltaszítja a vakmerőt,
 s rászól, hogy nyisson ajtót.
 Az csúszva-mászva szót fogad:
 maga a bánat, bűntudat,
 s lábához hull azonmód.

Ő megvető tekintetet
 vet rá, a termen átsiet,
 s midőn faggatja Gertrúd,
 csupán egy kéréssel felel:
 engedje egy időre el –
 beteg, s szolgálni nem tud.

Hallgat Henrik, a tettes is:
véli – bár benne kötve hisz –,
hogy láz az ok vagy köszvény.
De nem túl fontos az egész,
kényeskedés csak, színlelés:
vissza fog jönni önként.

„Talán ravasz kis női csel,
hívás: kövessem, hogyha kell,
ne féljek fölkeresni.” –
Nem félt, de nem ment semmire,
a házba nem engedte be
két hét múltán se senki.

Ez végképp feltűzelte őt,
az önkényest, a vakmerőt,
azért is győzni vágyott:
hitetni kezdte, búskomor,
nem érzi jól magát sehol,
féli a napvilágot.

Elszáll a báli hangulat,
hallgat az udvar, nem mulat,
oda a kedve nyomban.
De a királyné nem pihen:
„Mi történt, drága Henrikem?
Áruld el, mi bajod van!”

Ám az egy szóval sem felel:
nővérét ily mód tölti el
kínzó kíváncsisággal.
„Mért nem szólsz s mondod el, mi fáj?
Vagy nem vagy lelkem mása már?
Mért gyilkolsz hallgatással?”

Csak nagy sokára éri el,
hogy szóljon végre, s tárja fel
okát a néma kínknak:
„Nem gyógyul meg az én bajom,
amíg őt meg nem kaphatom:
Hedviget – az segít csak.”

„Jaj, Szent István bocsássa meg!
Mít beszélsz? Hogyan képzeled?
Hedvignek ott a férje!
Bűnre csábítnád? – Higgy nekem,
én közelebbről ismerem:
másnak ott nincs esélye.”

„Szóval, mondjak le róla, mi?
Hát már tőled se hallani
mást, mint ily ósdi szokat?
Itt még vallják a tévhitet,
hogy Isten lajstromot vezet:
ki kivel csókolózhat?

Papokról meg egy szót se szólj,
az mind-mind hűségéről papol,
s prédálja azt, ki ráunt.
A népre rótt törvény pedig
mireánk nem vonatkozik,
annak fölötte állunk.

Ó, hogy mily rosszul ismered,
nővérekém, önnön nemedet! –
Lennénk csak összezárva,
tudom, nem hívna őrt, segélyt:
hálát rebegne mindenért,
ami ott várt reája!”

Nővére véleménye más:
„Durva, veszélyes támadás
lenne erénye ellen.”
De ő keserűn visszavág:
„Ez a nővéri hála hát!
Így becsülsz meg te engem!

»Lelkemnek mása«! – Szép szöveg!
Ne szólj! – Te gyűlölsz engemet,
ostoba, hű öcsédet!
Nem baj, nem tart már túl soká:
elmegek innét máshová –
segít e tőr tenéked.”

Szájára nyomja az kezét:
„Megőrültél? Az Istenért!
Magadra tört emelnél?!
Szólj, drága Henrik, mit tegyek?
Minden úgy lesz, mint rendeled.
Nincs főbb parancsom ennél.”

„Ah, Gertrúd, hadd csókoljalak!
Most látom én csak, hogy ki vagy,
honnan emelsz ki engem!
És hova juttatsz! – Ó, egek,
ha van még ily nővér csak egy,
itt sújtsatok le menten!”

S ontja a forró csókokat
nénje szemére, mintha csak
eszét vesztette volna,
s az szó nélkül hallgatja meg,
célra miféle csel vezet,
s mi lesz majd benne dolga.

És Henrik beteget jelent:
nem látni őt se lent, se fent:
magára hagyva, távol
sóhajtozik, nyög fekhelyén,
hová alig jut csöppnyi fény
a kinti napvilágból.

S megy a királyné: „Hedvigem!
Rohanj hamar! Ó, jaj nekem,
a végét járja Henrik!
Hiába hívtam papot,
tőled vár bűnbocsánatot.
Nem kér ő már, csak ennyit!”

Szent kötelesség ez, melyet
elutasítani nem lehet –
rohan a palotába.
Amaz vezérli lépteit,
majd ajtót nyitva eltűnik,
mihelyt reteszre zárta.

Menekülj is, de szét ne nézz,
ott, hol megáll a szív, az ész,
hazug királyi dáma!
Mi ez a lárma, borzalom?
Nyílik az ajtó, s – ó, iszony! –
kíront a dúlt, az árva.

Ruháit nem gombolta be:
„Szakadj le, ég, s te föld vele!
Temess el, tenger, engem!!...
Ó, mily retentő, Bánk, szemed!
Hol leljek én most menhelyet,
ocsmányan, elveszetten?”

A napot így vészelte át,
várva a csöndes éjszakát,
s némán zuhant az ágyba.
Magára akkor ébredett
újra, midőn ráérezett
a gyöngéd férji vágyra.

„Eressz el, Bánk! Nem asszonyod,
bemocskolt kapcarongy vagyok!
Ne méltass szerelemre!
Henrik prédája lettem én,
mert nénje hálót szőtt körém:
hadd teljék öccse kedve!

Azt mondta róla, félhalott!
Becsalt hozzá, és ott hagyott,
a gazzal összezárva!
Ki hogy fektéből felszökött,
máris ott állt az ágy mögött
két rothadt cimborája...

Azok lefogtak engem, és...
elfojtja szóm a szenvedés:
beszéljenek a könnyek! –
Megöltem volna már magam,
ha nem tudnám, hogy tiltva van
eképp keresni enyhet.

De téged nem köt ily szabály:
a bűn az büntetésre vár,
szolgálj példával immár!
Ne irgalmazz! – A kard, kötél
semmi annak, ki így remél
jobbat a földi kínnál.”

A nádor dühtől ég belül,
de féken tartja emberül,
s hangja nyugodtnak tűnik:
„Nyugodj meg, kedves! – Sorscsapás,
miben részed volt, semmi más:
nem a tiéd a bűn itt.

Szíved nem érte semmi szenny,
s szerelmemet se sérelem,
nem rád sújt majd a törvény.
E gatzett – érzem már s tudom –
minket még inkább összefon:
úgy zárom ezt a pört én.”

Azonnal indulnia kell,
másképp a tettes elszelel,
tökéli el magában,
de hasztalan rohan, siet:
már megszöktette Henriket
a nénje, álruhában.

„A trón ezt el nem t rheti!
B nt rsa: halál jár neki! –
a nádor kardvas t l!” ...
Ismét a palotába megy,
s kezében tart egy levelet
királya táborából.

Gertr dnek rögtön feltűnik,
s kérdi a nádort: „Mi ez itt?
Mi h r Palesztinába?”
„Bizáncot szállta meg a had,
s ott várja m g a társakat,
kiket ígért a pápa.

Bizalmasabb h rt is hozok,
mit el csak néked mondhatok,
de itt nincs módom arra.” –
H ts bb szobába vezeti
akkor a hölgy, mert hisz neki,
megcsalja nagy nyugalma.

S ott, hol szolgák már nem lesik,
sorolni kezdi b neit,
mindent szemébe v g az:
„Becs letre ennyit adsz?
Tudod te, kikkel j tszogsz?
Itt van reá a válasz!”

– mondja, s lesújt, majd r t vas t
felny jtva megy a termen  t,
s fennszóval h r l adja,
mit tettek véle, s mit felelt.
Nem állja útját senki, mert
oly igaz indulatja.

Hazasiet, s parancsot ad,
hozzanak néki gyors lovat,
annak nyergébe pattan
– fogy útja,  rzi, fogyva fogy –,
s Bizáncba  rve, látja, hogy
ura még mindig ott van.

Elébe l p. – „Bánk bán! Te itt?!”
S   ekképp kezdi szavait:
„Fels g! Te távozóban
azt parancsoltad, hogy kemény
legyek, hol b nt találok  n,
s azt b rkin megtoroljam. –

Engem ért súlyos sérelem,
s nádre sújtott le fegyverem,
ki nőmet kényre-kedvre
kiszolgáltatta öccsinek:
hadd rontsa, hadd gyalázza meg,
erkölcsét sárba vetve!

Én gyáva gyilkos nem vagyok,
bírák elől el nem futok:
te vagy az, te ítélj meg!
De, kérlek, jövődödre nézz,
mert amint rólam most ítélsz,
rólad is úgy ítélnek.”

Hallgatja némán a király,
hagyja beszélni, bárha fáj –
magába fojtja könnyét.
Majd szól: „Most nem ítélnék,
mivel, hogy mindez mint esett,
nincs mód átlátnom innét.

Gertrúd halálát gyászolom,
de sem harag, sem fájdalom
nem szólhat közbe itten.
S mert győzelemre Ő segél,
nem mindegy, rólam mint ítél
igaz bírák, az Isten.

Ezért most hazaküldelek:
lásd el tovább is tisztedet
híven szolgálva engem,
míg én is haza nem jutok,
és tiszta fejjel nem tudok
dönteni ott ügyedben.”

A nádor hazasiete,
míg Andrást Ciprus szigete,
majd Akko öble várta;
legyőzte ott a mór hadat,
s még négy hónapon át maradt
szentföldi táborába’.

Ó, hányszor látta véresen
– mind álmában, mind éberen –
nejét ott, s újra ifjan! –
nádora kegyetlen vasát,
majd hűségét és igazát
s Hedviget tébolyultan!...

Már országában a király,
bírói szék a trónja már,
tanúk előtte rendben...
Meránba is megy üzenet,
mely felszólítja Henriket,
titkolni mit se merjen!

Fölösleges az intelem:
mesél az, léhán, dölyfösen,
bár szánja nénje sorsát:
„A nádort, ki egy csókomért
ontott ki fejedelmi vért,
végre bakónak add át!”

Nem áll ily kedvezőn ügye:
Hedvig jön, és a vád vele –
„Megérdemelte Gertrúd!”
Henrikre átka záporát
zokogja s bosszuért kiált:
„Mért, hogy pokolra nem jut?!”

S jó Bánk: „Itt nem a férj ítél,
s nem bosszú ontatott ki vért,
a jog sérelme örvén,
itt gaztettet követtek el,
s azt súlyosan büntetni kell:
halállal! – szól a törvény.

Terád várt volna ez a tett,
ha nincs, ki helyetted fizet,
s kiment egy kardcsapással. –
Nemesként halt így nőd, uram,
s titkoltan, nem nyilvánosan,
hóhérnak bárdja által.”

Felkél trónjáról a király,
s a nép halotti csöndben áll,
ítéletére várván.
És ím, a régen várt szavak
nagylelkűségre vallanak:
„Helyesen tette Bánk bán.”